

Рабчун І.В.

студентка,

Національний педагогічний університет

імені М.П. Драгоманова

ЕВОЛЮЦІЯ КАРТИ ЯК РІЗНОВИДУ ДОКУМЕНТА: ВІД ВИТОКІВ ДО НОВОГО ЧАСУ

Картографія формувалася протягом тисячоліть. Потреба людини у використанні карти в своєму повсякденному житті змусила її створити перші картографічні малюнки ще до винайдення писемності та появи колеса. Карта почала відігравати важливу роль в житті суспільства, цю роль їй вдається утримувати і дотепер. Карта як окремий різновид документа зацікавила В. В. Бездрабко. Відомий документознавець України протягом останніх років у кількох дослідженнях [1; 2] зверталася до згаданого виду документа. Дослідниця звернула увагу на проблеми картографічного джерелознавства, загальну теорію контексту карти в контексті історії культури.

Термін «карта» з'явився в епоху Відродження, до цього вживалися слова «tabula» чи «descriptionis» (зображення). Походить цей термін від латинського «carta» (лист, папір) [7]. Картографічний документ – це вид ідеографічного документа, що містить картографічні зображення – рисунки земної поверхні, які відображають уявлення людей про оточуючий простір свого існування [3].

Мабуть, найстародавнішою із відомих карт може похвалитися Україна. Карта була вирізьблена на кістці мамонта 15 тис. років тому. В цьому складному малюнку науковці вбачають план поселення первісної людини доби

пізнього палеоліту: зображені річка, кілька жител та ліс. Приблизно в той самий час було створене картографічне зображення на Кирилівській стоянці, відоме під назвою «Кирилівська карта» [5, с. 27]. На ньому ідентифікують фігури тварин, водну поверхню, контури житла. До найдавніших належить також картографічне зображення на срібній вазі III тис. до н. е., знайдений в одному з Майкопських курганів, яка зберігається в Ермітажі.

Цікаво, що найпростіші картографічні малюнки з'явилися ще до зародження писемності. Це свідчить про значну роль карти в житті первісної людини. Тому не дивно, що картографія невпинно розвивалася і в подальші періоди.

Про географію стародавніх єгиптян вчені дізналися по ієрогліфічним написам на різних спорудах, табличках із слонової кістки і на папірусі. Написи розповідали про місцевості і народи, які стали відомі єгиптянам в ті далекі часи.

Близько 1530 р. до н. е., фараон Тутмос I перетнув Сирію і досягнув «Землі Двох Річок» у верхів'ях Євфрату, де залишив наскальний напис з першим відомим нам описом цієї ріки [8, с. 15]. На жаль, географічні знання єгиптян про далекі землі, отримані ними під час торгових експедицій та воєнних кампаній не знайшли свого відображення на картографічних творах. Ми маємо лише красномовні описи та яскраві малюнки на стінах споруд та папірусних сувоях.

Поряд з Єгиптом одним із найстародавніших осередків цивілізації було межиріччя Євфрату і Тигру. Про географічні знання шумерів говорить карта, яка видавлена на глиняній табличці XXV ст. до н. е. Її знайшли при розкопках за 300 км на північ від Вавилону [4, с. 298].

Надзвичайно цікавою є знахідка з Вавилону. Це – глиняна табличка пізньовавилонської доби, яка датується перським періодом (бл. V ст. до н. е.). Вона демонструє модель світоустрою стародавніх вавилонян, за якою світ являє собою плаский круглий диск з центром у Вавилоні. Проте табличка є схемою не всього світу, а лише «вавилонської ойкумени», тобто південно-західної Азії. Зображення світу на вавилонській табличці цікаве не лише тим, що виконане в картографічній манері – його зміст несе сильне релігійне навантаження. Воно є результатом синтезу географічних знань жителів Вавилонії з їх міфологічним світоглядом.

Цивілізація Стародавнього Китаю зародилась в II – I тисячоліттях до н. е. на рівнині між нижніми течіями річок Хуанхе (Жовта) та Янцзи (Блакитна). Як і в інших стародавніх державах, нові географічні знання здобувалися китайцями внаслідок військових походів, але їх особливо цікавили зручні і безпечні торговельні шляхи.

При розкопках одного з поховань на півдні Китаю біля Чанша в 1973 р. була знайдена лакова шкатулка, яка датується 168 р. до н. е., з трьома кольоровими картами, виконаними на шовку [4, с. 306]. Точність контурів китайських карт II ст. до н. е. дає змогу припустити, що при їх складанні використані результати безпосередніх зйомок на місцевості. Головним інструментом для них, ймовірно, слугував компас, про використання якого китайські мандрівники згадують вже в III ст. до н. е.

Прообразом перших грецьких карт можна вважати яскраві фрески на стінах палаців Критського царства (XV ст. до н. е.), які носили виключно декоративний характер. Щодо реальних об'єктів, то в цьому плані цікавими є знахідки

срібних і бронзових монет із зображеннями гір і пагорбів. Вражає те, що на невеликих монетах, діаметром всього приблизно 2,6 см, форми рельєфу передані дуже точно.

Розвиткові в Греції географічних знань сприяла колонізація нових земель, пік якої припав на VIII – VI ст. до н. е. Вона охопила весь відомий грекам світ: нові поселення були засновані від східного узбережжя Піренейського півострова до північних берегів Чорного моря. Колонії стали для материкової Греції невичерпним джерелом багатства та інформації. Грецькі колонізатори активно досліджували невідомі досі території. Часто карти використовувалися для уточнення кордонів в конфліктах між численними полісами – містами-державами, на які була поділена Стародавня Греція.

У II ст. до н. е. Греція була підкорена Римом і стала частиною Римської республіки. Александрія і надалі залишалася центром наукових досліджень. В творах грецького математика Герона (II ст. до н. е.) були закладені основи топографії [6, с. 178]. В своїй праці «Про діоптри» він розповідає про практичне застосування геометрії в землемірних роботах.

У II ст. до н. е. починають застосовувати глобус. Перший відомий глобус Кратеса, створений приблизно в 150 р. до н. е., представляв кулю із зображенням двох океанів, які оточують Землю: один – по екватору, інший – по меридіану [5, с. 179]. Між ними розташовувалися чотири гіпотетичні континенти, один з яких був відомим грекам населеним суходолом.

Умови для розвитку картографії в Римській імперії були досить сприятливими. Військові походи римлян охопили велетенські простори навколо Середземного моря в Європі,

Азії, Африці. Римляни, використовуючи досягнення грецької картографії, зуміли застосувати її для завойовницьких цілей і будівництва доріг. Тому цілком природно очікувати наявності в Римі спеціальних дорожніх карт. Про них свідчать літературні джерела та артефакти тих часів.

На відміну від давньогрецької картографії, яка підкорялася теоретичним і філософським інтересам, римська дозволила вирішувати практичні задачі – економічного, військового, адміністративного та іншого характеру.

Економічні і політичні негаразди Римської імперії і її падіння в V ст. призвели до занепаду картографії. Визнання християнства зі своїми суворими догмами та канонами державною релігією звело нанівець досягнення язичницьких вчених Античності.

Наприкінці XV ст. у зв'язку з великими географічними відкриттями активізується розвиток географічних наук. Карти були потрібні для плавання через океан. Поряд з навігаційними інструментами моряки почали використовувати для орієнтування глобуси. Один з них, що зберігся до наших днів, виготовив у 1492 р. Німецький географ і астроном Мартін Бехайм, який брав участь в експедиціях португальців поблизу берегів Африки. Глобус Бехайма (Яблуко Землі) побудований за картами Птолемея з доповненнями й уточненнями, внесеними португальськими експедиціями.

Наприкінці XV ст., з утворенням Російської централізованої держави і ліквідації роздрібнених феодальних князівств, виникла потреба в деталізованих картах країни. Приблизно у 1600 р. (1598 р.) за вказівкою царя Івана IV було складено першу рукописну детальну карту Московської держави – «Большой Чертеж всему Московскому государству», яку протягом XVI-XVII ст.

декілька разів перекреслювали і доповнювали новими даними.

Створювати карти на науковій основі стали за царювання Петра I. З перетворенням Росії у велику морську державу почалися географічні дослідження морів та річок. У 1703 р. вийшли у світ «Атлас річки Дону, Азовського, Чорного та Балтійського морів», а у 1720 р. – «Карта Каспійського моря». До 1744 р. суцільна зйомка була проведена на 40% території тогочасної Європейської Росії. У 1734 р. вийшов перший друкований «Атлас Всероссийской империи» І. К. Кирилова.

Швидкий розвиток науки, промисловості та сільського господарства зумовив потребу в тематичних картах. Створювалися карти геологічні, кліматичні, ґрунтові, економічні тощо. На карту наносилися результати досліджень, її використовували як метод виявлення закономірностей розміщення досліджуваних об'єктів та явищ, для встановлення взаємозалежності та зв'язків явищ між собою і навколишнім середовищем.

Список використаних джерел:

1. Бездрабко В. В. До історії вивчення картографічного документа в Україні [Електрон. ресурс] / Спосіб доступу: URL: // http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/5081/2/Bezdrabko_V_V.pdf – Загол. з екрана [24.03.2014].

2. Бездрабко В. В. Сучасні історичні студіювання документа: En bloc et en détail [Електрон. ресурс] / Спосіб доступу: URL: // <http://histans.com/JournALL/journal/2009/3/13.pdf> – Загол. з екрана [24.03.2014].

3. Картографічний документ [Електрон. ресурс] / Спосіб доступу: URL: // http://pidruchniki.ws/1779052851405/dokumentoznavstvo/ikonichni_ideografichni_dokumenti – Загол. з екрана [24.03.2014].

4. Салищев К. А. Картоведение, 2-е изд. – М.: Изд-во МГУ, 1982. – 336 с.
5. Сосса Р. І. Історія картографування території України: Підручник. – К.: Либідь, 2007. – 336 с.
6. Старостін І. І., Янічков Г. В. Основи топографії і картографії. – М., 1959. – 367 с.
7. Термін «карта» [Електрон. ресурс] / Спосіб доступу: URL: // http://pidruchniki.ws/1745100151406/dokumentoznavstvo/karta_odin_vi_div_kartografichnih_dokumentiv – Загол. з екрана [24.03.2014].
8. Энциклопедия для детей. Т. 3. География. – 3-е изд., исправ./ Глав. ред. М. Д. Аксенова. – М.: Аванта+, 2001. – 704 с.

Спрінсян В.Г.

*кандидат мистецтвознавства, доцент,
завідувач кафедри,*

Одеський національний політехнічний університет

ДОКУМЕНТООБІГ ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА ДОКУМЕНТАЦІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТА: ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ

Документообіг – це рух документів з моменту їх створення або отримання до завершення виконання, відправлення або здачі в справу. Організація документообігу – це правила, відповідно до яких відбувається рух документів в установі.

Документаційний менеджмент є організаційною базою, на основі і за допомогою якої посадовими особами та структурними підрозділами здійснюється повсякденне